GEOMORFOLOŠKE VSEBINE IN NJIHOVA ZASTOPANOST V RAZLAGI POKRAJINSKIH ZNAČILNOSTI TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA V PRIMERJALNI LUČI

Jurij Kunaver

Hubadova 16, SI-1113 Ljubljana, Slovenija

e-mail: jurij.kunaver@siol.net

Izvirni znanstveni članek

COBISS 1.01

Izvleček

Triglavski narodni park je od ustanovitve dalje na svojem območju namestil številne informacijske table in izdal tudi veliko publikacij. Po več kot petindvajsetih letih obstoja parka se sprašujemo, zakaj v vsem tem času ni bila dosežena zadostna kakovost ponujenih informacij na področju interpretacije reliefa oziroma geomorfologije parka, namenjenih različnim vrstam obiskovalcem. Glede na nekatere dobre primere posredovanja korektnih geomorfoloških informacij na učnih poteh v bližnji tujini nas torej čaka še veliko dela. Drastičen primer v tem pogledu strokovno zanemarjenega območja je Dolina triglavskih jezer.

Ključne besede: Triglavski narodni park, Dolina triglavskih jezer, geomorfologija, interpretacija, poljudna znanost in izobraževanje, učne poti.

A COMPARATIVE STUDY OF GEOMORPHOLOGY CONTENTS IN INTERPRETATION OF NATURE OF THE TRIGLAV NATIONAL PARK

Abstract

The article deals with the problem of appropriate role of relief and geomorphology in nature interpretation in the area and on the nature trails in the Triglav National Park. The six most famous nature trails and areas of interest do not prove a high enough quality in this respect. The worst example is the situation in the famous Valley of Seven Triglav Lakes. Some excellent examples of geomorphological nature trails in Alps, not far from Slovenia, show that, in this respect, a lot of work is still waiting for us.

Key words: Triglav National Park, Valley of Seven Triglav Lakes, geomorphology, interpretation of nature, nature trails.

I. UVOD

Odkar je bil ustanovljen Triglavski narodni park (TNP) v današnjem obsegu (27. maja 1981) je bilo ob sprehajalnih, turističnih in planinskih poteh ter ob pomembnejših naravnih spomenikih postavljenih na desetine informacijskih tabel in izdanih tudi veliko publikacij. Velik obseg tega dela in porabljena sredstva so po več kot petindvajsetih letih obstoja parka razumljivi. Po našem mnenju pa s tem dejstvom **ni v pravem ravnotežju tudi kakovost ponujenih informacij**, vsaj ne na področju fizične geografije, še posebej **geomorfologije**. V parku moti prav **neuravnoteženost med posameznimi področji**, ki je posledica strokovne usmerjenosti sodelavcev parka oziroma njihove dosežene izobrazbe ter pomanjkljivih določil zakona o TNP. Toda če pogledamo v zgodovino parka, se geografi, razen v redkih primerih, ne moremo ravnó pohvaliti s pretirano aktivnostjo pri njegovem nastajanju in raziskovanju. V knjižici Snovalci Triglavskega narodnega parka – ljudje pred svojim časom, so besede geografija in geografi zelo redke.

Vedno bolj pa je prisotna zavest, da je **obstoj in delovanje parka kompleksen mehanizem**, ki je na eni strani odvisen od množice dejavnikov, na drugi pa zanima številne subjekte in ustanove. To se je izkazalo zlasti v zadnjih letih, ko se pripravlja nov zakon o TNP. Mnenj o parku, njegovem namenu in delovanju je skoraj toliko, kolikor je diskutantov, in seveda še več. Zato niti stari zakon o TNP ni zadovoljil najrazličnejših pogledov, bržkone pa tudi novi zakon tega ne bo zmožl v celoti.

V zvezi z zgornjim so zanimive naslednje ugotovitve Brede Ogorelec: »Zavarovana območja, še posebej pa naravni parki, so odvisni od širokega kroga institucij, organizacij in ljudi, domačinov in obiskovalcev od drugod. Zato medsebojno komuniciranje postaja vse pomembnejše. Predstavljanje narave v obliki učnih poti sodi med najbolj priljubljene oblike, kar postaja v svetu in tudi v Sloveniji vse pomembnejša dejavnost. Leta 2004 jih je bilo v Sloveniji že blizu sto. Žal pa kaže, da so pri nas v turistično ponudbo precej slabo vključene – še posebej, če si ogledamo promocijo na svetovnem spletu. Pogosto so poti urejene ljubiteljsko, s skromnimi finančnimi sredstvi in veliko dobre volje. Tisti, ki poti urejajo, imajo neredko tudi precej skromno znanje s področja interpretacije narave. Kot spodbuda kvalitetnemu urejanju učnih poti sta bila doslej organizirana dva širša strokovna posveta. Vendar pa usposabljanje na temo urejanja učnih poti ni sistematično in ne zajema vseh sodelujočih« (Ogorelec, 26.11.2002 in 28.–29.11.2003).

Sami zagovarjamo stališče, ki je po našem mnenju legitimno po vsej logiki, praksi in razumu, namreč da je **TNP območje intenzivnega znanstvenega interesa in raziskovanja**, kar bi moralo biti izrecno zapisano v zakonu, in to na način, ki bi ne samo omogočil, temveč bi tudi pospeševal izvajanje le-tega. Že ob njegovi ustanovitvi smo zapisali, da bi moral »park v kratkem postati območje še bolj intenzivnega znanstveno-raziskovalnega dela, da bi bilo mogoče obiskovalcem ponuditi še več informacij, kot jih je mogoče v tem trenutku. Tu čaka tudi geografje precej dela. Potrebni so nam ne samo poglobljeni znanstveni izsledki, ampak tudi poljudnejši opisi posameznih sestavnih delov parka, park je treba opremiti s številnimi informacijskimi tablamí. ..., da bo kot pravi zakon, namenjen tudi uživanju naravnih in kulturnih vrednot«. Opozarjali smo tudi na sodelovanje ustreznih strokovnjakov, ki bi pomagali pri posredovanju informacij iz naravoslovja in drugih področij, pisali smo tudi o raziskovalnih

postajah, o potrebi po raziskovanju zemljepisnih imen, o evidentiranju pomembnejših naravno-geografskih območij in objektov. Dosedanja praksa in rezultati tega žal ne potrjujejo v celoti in le manjši del tega je bil uresničen, kot da smo strokovnjaki na enem, upravljalci parka pa na drugem bregu reke (Kunaver 1981, 143–144).

Park ima sicer razvito znanstveno dejavnost, a le v obliki, ki je v prid le posameznim znanstvenim panogam. Če teza o posebnem interesu znanosti do parka drži, potem se s tem povezuje tudi **interes družbe**, ki naj bi bila deležna čim več znanstvenih rezultatov o parku. Le tako bi bilo mogoče pričakovati, da bi bila vsaj najpomembnejša znanstvena področja parka čim bolj raziskana, kar bi se posredno kazalo tudi v korektnosti interpretacije naravnih in drugih pojavov.

Gre za **osnovni in permanentni problem ustreznega prenašanja znanstvenih dognanj v sfero javne uporabe** v smislu informiranja in izobraževanja različnih zainteresiranih skupin prebivalstva oziroma obiskovalcev parka. Ena od prvih skrbi uprave bi namreč moralo biti posredovanje korektnih, strokovno in didaktično razumljivih ter dovolj izčrpnih informacij vsem vrstam uporabnikov, tudi tujcem. Ob tem sicer lahko nastajajo tudi nesporazumi, kajti upravljalci so dolžni enakomerno razvijati ustrezno informatiko na prav vseh strokovnih področjih, medtem ko se posamezni strokovnjaki obregamo le ob pomanjkljivosti na ožjih strokovnih področjih. Za eno in drugo stran bi bilo zato najbolj normalno in koristno, če bi bilo medsebojno sodelovanje čim bolj razvito in čim pogostejše. Ker pa to pogrešamo, preostane nazadnje le pot, ki jo ubiramo s pričujočo objavo. Kajti imamo ne samo pravico, temveč tudi dolžnost opozarjati, kako naj se oblikujejo besedila in ilustracije za javno uporabo, ki temeljijo v izsledkih lastne stroke. Namen tega sestavka je najprej **odpreti diskusijo**, ali so ugotovitve iz uvoda in nadaljevanja tega sestavka ustrezne in upravičene, in kaj bi bilo optimalno tako z vidika stroke kot uporabnika. To je področje teorije o pojavu **poljudne znanosti**, z drugimi besedami **popularizacije znanosti** oziroma **znanosti za vzgojo in izobraževanje**. Ogorelčeva v tej zvezi navaja, da » so se mnoga zavarovana območja po svetu odločila za pripravo komunikacijskih strategij, programov ali planov, ki jih pripravljajo na podlagi predhodnih posvetovanj« (Ogorelec, 26. 11. 2002).

V zvezi z zgornjim lahko ugotovimo, da vsaj teoretično tudi v Sloveniji **uspešno sledimo svetovnim tokovom** na področju interpretacije pokrajinskih sestavin v obliki učnih poti, ki postajajo vse številnejše. To dokazuje aktivnost Agencije za okolje MOP in njenih predstavnikov ter objavljeno oziroma dostopno gradivo, s čemer je snovalcem učnih poti danes na razpolago bogato teoretično gradivo, s pomočjo katerega se je mogoče močno približati mednarodnim standardom in strokovnim zahtevam, a pri tem lahko vsaka učna pot postane in ostane nekaj posebnega. Nekoliko manj jasno pa je, kako ta gradiva zagotavljajo objektivnost in strokovnost informacij na učnih poteh, saj ni posebej izrečena potreba ali vsaj priporočilo po sodelovanju ustreznih strokovnjakov, po strokovnem izobraževanju t.i. interpretatorjev, kar naj bi bil lahko celo poklic, kajti avtorica govori celo o ljubiteljskih prizadevanjih. Imamo tudi občutek, da smo ob naslonitvi na tuje strokovnjake nekoliko pozabili na lastne, slovenske izkušnje.

2. KRAJI, VRSTE IN OBLIKE TER OBSEG INFORMACIJ V TNP

Po Šolarju (2001) povzemamo naslednjo kategorizacijo informacij za potrebe obiskovalcev TNP:

1. Kategorizacija informacij v TNP za potrebe obiskovalcev: informacije so lahko usmerjevalne, označevalne, pojasnjevalne, prepovedi – piktogrami, imajo lahko obliko informacijskih točk, parkovnih učnih poti ali pa so to informacijska središča.
2. Informacije po kraju in obsegu:
 - Na mejah TNP stoji 22 vhodnih tabel.
 - Na najbolj obremenjenih in obiskanih lokacijah (npr. Vrata, Vršič, Mangartsko sedlo, Pokljuka, Bohinjsko jezero itd.) je bilo postavljenih več kot 20 dvojnih splošnih informacijskih tabel. Na tablah je shema parka in grafični prikaz (piktogram) pravil obnašanja oziroma prepovedi v TNP.
 - V TNP je postavljenih 100 informacijskih stebričkov z manjšimi tablicami (20 cm x 20 cm).
 - Naslednji korak označevanja v TNP je bil postavitev tabel, ki označujejo osrednje območje parka.
 - Informacijske točke ali krajše učne poti v TNP so: Korita Mostnice v Bohinju, Korita Tolminke pri Tolminu, Pot naravne in kulturne dediščine v Zgornji Radovni, Pokljuška soteska, Naravni rezervat Zelenci.
 - Najvišjo raven usmerjevalne in izobraževalne vloge predstavljajo informacijske točke in parkovne naravoslovne učne poti. Informacijske označevalne in pojasnjevalne table za naravne znamenitosti v TNP so: 20 različnih tabel za naravne znamenitosti (Tolminska korita, Korita Mlinarice, Izvir Soče, Martuljski slapovi, Pokljuška soteska, Bohinjsko jezero itd.) ter dve označevalni in pojasnjevalni tabli za kulturne spomenike (trdnjava Kluže, Javorca).
 - Učne poti v TNP so: Pokljuška pot, Naravoslovna učna pot Vrata, Soška pot, Goreljek-visoko barje (Šolar 2001).

Izbira lokacij ter vrste in vsebina informacij na njih, kakor tudi odločitve o učnih poteh, vse to je v glavnem **delo parkovne uprave in sodelavcev**. Ni dvoma, da je bilo doslej opravljenega veliko dela, ki zasluži pohvalo. A na osnovi posameznih primerov neustreznih in strokovno nekorektnih informacij, kar lahko deloma tudi posplošimo na številčnejše primere, je mogoče trditi, da bi se bilo **nekaterim napakam mogoče tudi ogniti**. Kako, o tem bomo spregovorili kasneje. V opravičilo je sicer treba priznati, da je bil TNP med prvimi, ki so pri nas postavljali informacijske table, ko še ni bilo zadostnih izkušenj, medtem ko so se učne poti drugod po Sloveniji pojavile in namnožile šele pozneje, enako tudi prenašanje tujih izkušenj na naša tla. **TNP je bil tudi med prvimi z izdajo Vodnika (1985)**, ki pa še ni mogel zadostno obravnavati najzanimivejših območij oziroma območij bodočih učnih poti. Ta vodnik, sestavljen iz prispevkov zunanjih sodelavcev, je lep zgled dobre organizacije in sodelovanja, kar pa smo pozneje pogrešali. TNP se je sicer sčasoma kadrovsko okrepil, a bi zaradi obširnosti nalog in ozemlja moral še naprej smotrneje gojiti tudi povezovanje z različnimi strokovnjaki, od česar bi vsekakor imel le koristi.

Informacije o morebitnih preteklih in sedanjih zunanjih sodelavcih pri izdelavi informacijskih in učnih poti nimamo, a v glavnem jih razen v redkih primerih menda ni bilo, ali le občasno. Zato je mogoče še največ sklepati o ustreznosti ali neustreznosti opravljenega dela z ogledom že postavljenih informacijskih tabel.

3. VREDNOTENJE GOMORFOLOŠKIH POJAVOV V TNP Z ORGANIZACIJSKEGA, STROKOVNEGA IN DIDAKTIČNEGA VIDIKA

Problem upoštevanja reliefa kot ene temeljnih sestavin okolja ni od včeraj. V Sloveniji se je pojavil že takrat, ko so začele nastajati gozdne učne poti, pa so njihovi ustanovitelji na relief pozabljali in neredko tudi na geološko zgradbo, s katero se lahko povezuje (Kunaver 1987). Moti pa, če se pod geologijo avtomatično razume tudi relief, oziroma da geologija absolutno dominira. Značilen je primer sicer neuresničene, a dobro zamišljene Slovenske geološke transverzale, ene naših prvih in najdaljših učnih poti, kjer obravnavanje reliefa kot ene od dominantnih naravnih in pokrajinskih prvin, ni bilo niti posebej predvideno, niti upoštevano. A tudi geološka stroka se ne more vselej pohvaliti s svojo navzočnostjo in kakovostjo na informacijskih tablah na območju TNP.

V glavnem lahko ugotovimo, da je odsotnost geomorfoloških vsebin na splošno zelo pogosta na naših učnih poteh. Na to smo že dlje časa opozarjali na tak ali drugačen način, a v glavnem brez uspeha, kljub temu da je interpretacija pokrajine brez geomorfologije močno nepopolna in lahko celo napačna. Položaj in ugled geomorfologije se je v Sloveniji močno izboljšal zlasti po ustanovitvi Geomorfološkega društva Slovenije, kar je pripomoglo tudi k večjemu sodelovanju in razumevanju med geomorfologi in geologi. Na obravnavanem področju pa doslej uradno še ni bilo storjenega veliko.

Osnovno vprašanje je, **kako prepričati upravljalce, da je treba reliefu posvetiti več pozornosti**, ne samo zaradi njegove problemske in genetske vrednosti, temveč tudi zaradi funkcijskega pomena v okviru razumevanja pokrajinskega kompleksa in tudi njegovega didaktičnega pomena (v seznamu interpretatorjev Agencije za okolje zaenkrat ni geomorfologov!). V zgornjem delu Soške poti (med zaselkom Pri cerkvi in Spodnjim Logom v Trenti) je npr. postavljena tabla z risbami in besedilom o najpogostejših živalih v visokogorju, omenjeni pa so tudi nekateri dolinski ptiči. Obiskovalec na enoinpolurnem pohodu teh živali zagotovo ne bo videl. A z nobeno stvarjo ni opozorjen na okolje, ki ga obdaja, na ozko ledeniško dolino z ledeniškiimi balvani, na čelno moreno, ki je tik nad Logom ustvarila visok prag, na ledeniškokorečne terase, ki so nastale po umiku ledenika, na geološko zgradbo itd.

Ni naš namen ustvarjati probleme, temveč jih razreševati, torej tudi prepričati upravljalce o potrebi po uravnoteženosti ter ustvariti vzdušje zaupanja in sodelovanja. Slišali smo tudi že očitke, da imamo pred očmi samo relief, kar pa ni objektivna ocena. Kot geografi ne gledamo na relief vedno in samo kot na naravno sestavino, ki npr. krepko vpliva na klimo, na talno in vegetacijsko odejo, na vode, temveč tudi kot osnovo človekovega bivanja, aktivnosti in preživetja. Brez zgoraj omenjenih teras ne bi bilo v Trenti naselitve in skromnega kmetovanja. To dopovedati kolegom iz drugih strok, ki so še mnogo izraziteje kot geografi ozko zazrti

v svoj predmet, pa je pogosto težko ali celo nemogoče. **Zato tudi na informacijski tablah in učnih poteh TNP neredko srečujemo povsem specializirane strokovne razlage, brez kakršnekoli povezave med različnimi naravoslovnimi področji.**

Mednarodni standardi in dosedANJI zakon o TNP določajo naslednje: »Osnovne funkcije pravega narodnega parka (predvsem II. varstvene kategorije IUCN) lahko strnemo v naslednje: varovanje narave, raziskovanje, vzgoja in izobraževanje, doživljanje in obisk. Zakon o TNP v 16. členu pa zavezuje upravljalca za pripravo predlogov za razmestitev ter postavljanje in vzdrževanje označb v parku.« (Šolar 2001). Na spletu je besedilo glede tega nekoliko drugačno: osrednje poslanstvo javnega zavoda TNP je varovanje narave, opravlja pa tudi strokovne in raziskovalne naloge.

Med ‚Nameni parka‘ je raziskovalno delo omenjeno, kot da »poteka na različnih področjih v okviru rednega in projektnega dela. Pridobljeni podatki, rezultati in sklepi rabijo za pripravo strokovnih podlag in pomenijo usmeritve za nadaljnje delo«. Kolikor so nam bili dostopni podatki, zgornje drži predvsem za biologijo, in še to le za nekatera njena področja. V okviru TNP niso znane nobene posebej izpeljane geomorfološke raziskave, ki bi bile namenjene npr. boljšemu poznavanju parka in njegovi dopolnjeni in izboljšani promociji.

Glede vzgoje in izobraževanja pa piše: »Vzgoja, izobraževanje in ozaveščanje imajo pomembno vlogo pri razumevanju, torej tudi odnosu do narodnega parka. Dejavnosti parka na tem področju so: priprava publikacij, načrtovano komuniciranje z javnostmi, oblikovanje in izvajanje različnih izobraževalnih programov, predvsem za mlade, ozaveščevalne akcije idr.«

V zakonu nikjer ne najdemo določb, kakšno mora biti raziskovanje oz. kako mora biti usmerjano in tudi kakšna mora biti kakovost strokovnih informacij. Tu pa se začnejo težave, ker smo **pri obstoječih informacijah ugotovili strokovne pomanjkljivosti**, ki so ponekod takšne, da bi že zdavnaj terjale dopolnitve ali celo popolno zamenjavo. Kot smo že dejali, **opozorila v preteklosti zvečine niso pomagala**, morda tudi zaradi njihove premile oblike in nezavedanja, da mečejo slabo luč ne samo na upravljalca, temveč tudi na stroko. Tudi v lastni strokovni organizaciji so bile omembe tega problema sprejete bolj kot **mnenje posameznika**, ne pa kot problem, ki bi se ga bilo treba lotiti kolektivno in celovito. Saj nazadnje ne gre samo za TNP, ampak za sleherno informacijo, za katero je strokovno kompetentna in odgovorna lahko le ustrezna stroka, v njenem imenu pa bodisi najvišja znanstvena avtoriteta na univerzi ali na SAZU ali pa ustrezno znanstveno oziroma strokovno združenje.

Ker zakonsko ni posebej določeno, so se upravljalci vsaj glede interpretacije geomorfoloških pojavov doslej pogosto **prehitro zadovoljili s prvim razpoložljivim tekstom**. Ob tem se upravičeno postavlja vprašanje, zakaj se upravljalec ni zavedal **potrebe po strokovni recenziji** sleherne strokovne informacije, ki jo je objavil bodisi v publikacijah, bodisi zapisal na informacijskih tablah. S tem bi si prihranil kritike in stroške, kajti za obvestila in druga besedila, ki jih javno objavljamo, je vsakdo vendarle zakonsko na tak ali drugačen način odgovoren, če ne drugače pa vsaj pred strokovno javnostjo. Ta vidik je bil torej spregledan, s čemer je bila narejena strokovna škoda. Morda pa je upravljalec vede ali nevede igral na karto bodisi **strokovno nezadostne raziskanosti ali razhajanja v strokovnoznanstvenih interpretacijah med strokovnjaki**. V takih pogojih pa je hitro mogoče poiskati izgovor. Na spletu omenjena leta 2004 dodeljena ‘evropska diploma Sveta Evrope za zavarovana

območja z vzornim upravljanjem' postavlja naše zgornje pripombe bodisi pod vprašaj, vsaj glede geomorfološkega dela, ali pa kriteriji za dodeljevanje takih priznanj ne upoštevajo tudi popolne strokovne neoporečnosti na prav vseh področjih.

4. PRIMERI (NE)ZASTOPANOSTI GEOMORFOLOGIJE IN NJENE INTERPRETACIJE NA INFORMACIJSKIH TABLAH TNP

Zgornje pripombe temeljijo na ogledu in proučitvi naslednjih primerov informiranja na območju TNP: Dolina triglavskega jezera, Bohinj (dolina Mostnice), Soška pot, Vršič, Naravoslovna učna pot dolina Vrata in Učna pot Goreljek.

1. V **Dolini triglavskega jezera** je edina skromna informacijska tabla na severni strani 5. jezera nedaleč od planinskega doma (Slika 1). Že nekaj časa ji manjka en del, a del besedila, ki zadeva geološke, geomorfološke in hidrološke značilnosti zaradi spornosti citiramo dobesedno: »Jezerski kotanji Dvojnega jezera ležita na spoju skrilavo-peščene jure s kompaktnimi apneneci (pravilno: apneneci, op. pisca). Morenski nasip razdeli ob nizkih vodostajih vodno telo na dve jezери, V. in VI. triglavsko jezero. Ostanek delovanja ledenika je tudi pomol, ki ob visokih vodah nastane v V. jezeru in za katerim je kotanja, kjer voda ponika. Voda običajno doteka med gruščem na severni strani jezera, redko po potoku iz Močilca. VI. jezero ima odtok v skalno špranjo blizu prehoda med jezери.« Drugi del besedila zadeva biološke značilnosti jezera in okolice in je v primerjavi s prvim delom obsežnejši. Zadnji del besedila je citat iz članka Frana Jesenka v Jutru, 1924.

Zgornje citirano besedilo zasluži po strokovni, jezikovni in didaktični plati popolno negativno oceno, ne samo, ker je nerazumljivo, dvoumno in netočno, ampak je tudi vsebinsko preskromno. Bralcu iz besedila ne more biti jasno niti bistvo geološke zgradbe, opisano v enem samem stavku, kar je brez dvoma primarnega pomena za razumevanje nastanka in obstoja jezera, še manj pa geomorfološke značilnosti in posebnosti tega, v vseh naših Alpah izjemnega kraja. Morenskega nasipa, ki naj bi ob nizkem vodnem stanju delil obe jezери, tu enostavno ni, pač pa gre za živoskalno ledeniško grbino zelo značilne oblike, česar pisec besedila ni vedel. O obstoju nekega drugega, res značilnega morenskega nasipa kot 'craig and tail', južno od koč, pa besedilo molči, čeprav bi to še kako zaslužil. Niti besedice ni o naravnost šolskih primerih ledeniških obrusov, ki jih v tem območju kar mrgoli, daleč več kot kjerkoli drugod pri nas. Če je to vse, kar zmorejo strokovnjaki narodnega parka, je to daleč, daleč premalo. Nepoznavanje nekega pojava je še lahko opravičljivo, če posameznik ni strokovnjak na določenem področju, z ničemer pa ni opravičljiva samozavest in nekritičnost pri objavljanju informacijsko skromnih in strokovno vprašljivih besedil. Tako je namreč ono pri 5. jezeru, ki je bilo več kot dvajset let edina naravoslovna informacija o tej znameniti dolini. Ta primer je v TNP zagotovo eden najbolj vpijočih.

Obravnavana dolina je v celoti geološko in geomorfološko tako neverjetno bogata pokrajina (vodnih, botaničnih in zooloških posebnosti tu posebej ne omenjamo), da zasluži povsem drugačen, resnejši pristop. Dalj se pri problematiki poljudne fizičnogeoografske

interpretacije Doline triglavske jezer zaradi njene obsežnosti in zahtevnosti na tem mestu enostavno ni mogoče zadržati, a uprava TNP se tej odgovornosti v bodoče ne bo mogla ogniti, še posebej, ker zunanji strokovnjaki že dalj časa neuspešno trkammo na njena vrata. Nedavni ogled celotne doline je to še potrdil. Dolina je prava speča lepota, ki smo jo Slovenci zadnje čase povsem prepustili v upravljanje TNP in planinskim društvom, od tega pa imamo le eno zanemarljivo informacijsko tablo, od odplak skoraj povsem uničeno 5. in 6. jezero ter množice planincev, ki sploh ne vedo, kakšno edinstveno naravno okolje jih obdaja.

2. **Pri Hudičevem mostu na začetku doline Mostnice** je TNP pred mnogimi leti postavil eno svojih prvih informacijskih tabel. Prav pri njej smo bili opozorjeni, da s strokovnostjo sicer redkih geomorfoloških besedil nekaj ni v redu. Bohinjsko kotlino razlagajo kot tektonsko udorino, zaradi česar naj bi dolina Mostnice imela značaj obviselce doline, posledica pa bi bila nastanek vintgarske soteske Mostnice. Četudi je kotlina Bohinjskega jezera deloma lahko tudi tektonskega nastanka, pa ni mogoče celotnega pojava razlagati samo na tak način. To je lahko storil samo nekdo, ki ne pozna splošnih zakonitosti geomorfološkega razvoja in značilnosti večine ledeniških dolin v območjih gorske poledenitve. Kajti obviselost doline Mostnice je mogoče razložiti tudi z močnejšim erozijskim delovanjem osrednjega bohinjskega ledeniškega toka, kot je to pogosto v alpskem prostoru. Bohinj je seveda geološko in tektonsko dokaj kompleksna pokrajina, pri čemer morda ni zanemarljiv tudi vpliv glaciotektonskega grezanja. Toda ta pojav v Bohinju doslej v literaturi ni bil omenjen kot možen vzrok za višinske razlike med glavno in stranskimi dolinami.
3. **Soška pot (tudi Soška učna pot).** To pot od Trente do Bovca TNP pripravlja že nekaj let, kar je razumljivo zaradi njene dolžine in težavnosti nadelave ter strokovne zahtevnosti. Dosedanja prizadevanja za strokovno opremljanje poti vsaj glede geomorfologije pa zaenkrat še niso opazna, oziroma jih sploh še ni. V že prej omenjenem vrhnjem odseku poti se ponuja najmanj deset dodatnih opazovalnih točk, a ne samo s področja geomorfologije, ampak tudi glede prikazovanja nekdanje človekove dejavnosti in prisotnosti.
4. **Vršič.** Glavne naravoslovne informacije so zgoščeno prikazane ob cesti pod Erjavčevo kočo. Vendar gre v glavnem le za prikaz geološke zgradbe severne stene Prisanka, povzet po A. Ramovšu. Geomorfološke značilnosti tega območja niso omenjene, npr. nastanek prevala bodisi kot ostanka nekdanjega severno usmerjenega odtoka (po Meliku) ali kot posledice tektonsko zdrobljene dolomitne kamnine in hitrejšega zniževanja, niti nastajanje erozijskih žarišč ter učinki snežnih plazov. Ko pa se pri edinih tablah z naravoslovno vsebino ustavljajo tudi tujci, postane hitro jasno, da si samo s slovenščino ne morejo pomagati. Isto velja za vse območje TNP.
5. **Naravoslovna učna pot dolina Vrata.** To pot smo si podrobneje ogledali in ugotovili, da ne zasluži povsem svojega imena. Največji poudarek je na gozdnih oziroma vegetacijskih značilnostih, medtem ko je geološki in še posebej geomorfološki vidik zanemarljiv. Uprava TNP je prav zadnje leto pokazala več razumevanja za nujne dopolnitve in je dodala informacijske table za kontakt pleistocenskega konglomerata in dolomita ob Bistrici ter za grbinaste travnike v zgornjem delu doline. Popraviti pa bo treba še razlago spodmolov v

konglomeratu ter o nastanku konglomerata samega, dalje o ledeniški zgodovini doline ter o značaju pobočij in sten nad dolino.

6. **Učna pot Goreljek.** Ta učna pot je namenjena spoznavanju značilnega visokega barja na poključki planini Goreljek. Navidez je to povsem biološka tematika, kar seveda ni res, pač pa gre za kompleksen pojav, povezan bodisi z lokalno geološko zgradbo, bodisi z reliefom plitvih kraškoledeniških kotanj, zapolnjenih z jezersko ledeniško kredo ali morenskimi gradivom. Zato popolna prevlada biološkega pristopa ni ustrezna, ker ne razloži vseh pokrajinskih komponent enakovredno oziroma uravnoteženo. Tudi z orientacijo so imeli njeni ustvarjalci nekaj težav, zato drugače ne more biti tudi z obiskovalci.

5. GEOMORFOLOŠKI POJAVI KOT DEL PROMOCIJE NARAVE NA NEKATERIH TUJIH PRIMERIH

Ogorelčeva piše (Ogorelec 2003), da je učna pot v Sloveniji najširše uveljavljen izraz, a meni, da ta izraz ni najbolj primeren in ni dovolj privlačen za obiskovalce. Govori tudi o naravoslovnih poteh. Tudi izraz tematska pot se uporablja, a v najširšem pomenu besede. V angleščini naj bi se uporabljala termina *self-guided trails* in *interpretive trails*, vendar po našem poznavanju še pogostejše *nature trail* (v nemščini Naturpfad), tudi *geotrail* (Karnijske Alpe) Specializirane učne poti bi bile lahko npr. Ledeniška pot, Kraška učna pot, ta in ta geološka pot (primer: Slovenska geološka pot), ta in ta geomorfološka pot itd.

Morda sploh preveč govorimo in mislimo samo na učne poti kot navidez najpopolnejšo in zaključeno obliko predstavljanja naravnih in drugih značilnosti neke pokrajine. Nič manj pomembne za ozaveščanje in obveščanje so tudi posamezne obvestilne table, morda še posebej zato, ker si zanje po izkušnjah obiskovalci lahko vzamejo sorazmerno več časa kot pa za celo serijo obvestil. Geologi poznajo npr. geotope kot posamezne kraje oziroma lokacije z geološkimi posebnostmi, pogosto vrednimi in potrebnimi zaščite. Na drugi strani pa imajo posebej urejena cela območja ali celo pokrajine z geološko izjemnimi pojavi, ki jih imenujejo geoparki. Da so v takih območjih pogosto prisotni tudi geomorfološki pojavi, vredni študija in opozorila, je povsem jasno, a geologi nanje radi pozabljajo. Zato bi moralo biti sodelovanje geomorfologov pri nastajanju takih geoloških poti in parkov prej pravilo kot pa izjema. Pravzaprav bi moralo veljati pravilo in načelo uravnoteženega oziroma sorazmernega sodelovanja ustreznih strokovnjakov pri vsaki naravoslovni poti ali podobni promociji pokrajinskih posebnosti, a v stvarnosti žal še ni tako. Tudi temu opozorilu je namenjeno naše razmišljanje.

V nadaljevanju na kratko predstavljamo značilnosti štirih alpskih zavarovanih območij z vzorno naravoslovno, v enem primeru prevladujočo geološko, v ostalih pa geomorfološko vsebino.

Prvi je primer celega spleta geoloških poti ali geotrailov v območju t.i. **Karnijskega geoparka**, ki je največji od štirih v Avstriji. Obsega ozemlje Karnijskih Alp, velik del Ziljske doline in tudi Ziljskih Alp in predstavlja ok. 1450 km² ozemlja. Znotraj parka je nekaj območij, ki so prava Meka za geologe in to poleg prelaza Plöcken predvsem Mokrine (Nassfeld) ter kraj Mussen in Wolaysko jezero. V knjigi avstrijskega geologa Schönlauba je podrobneje predstavljenih kar petdeset geološko pomembnih krajev v Karnijskih Alpah, ki so opremljeni

s številnimi pojasnjevalnimi tablami. Na terenu presenečajo zlasti izjemno natančno izdelane panoramske slike, o katerih se nam v Sloveniji zaenkrat lahko le sanja. A tudi te so izpostavljene zunanjim vplivom in njihov izgled se iz leta v leto slabša in vprašanje je, ali je vse zagotovljeno za njihovo vzdrževanje. Vsebina teh geoloških poti ni prav nič geomorfološka. Geologi se pri sestavljanju besedil in pri ilustracijah tudi niso prav nič ozirali na predznanje bralcev. Besedila so sicer razumljiva in izčrpna ter zagotovo zelo informativna za tiste, ki jih to zanima. A po obsegu in strokovnosti daleč presegajo normative, ki jih priporočajo dandanes. Morda tudi zato mnoge pohodnike, če ne celo večino, ki smo jih opazovali, te razlage niso zanimale. Nekaj podobnega omenja B. Ogorelec iz Bavarskega gozda, kjer so obiskovalce zanimale prve tri table, več pa ne (Ogorelec 2003, 4–6).

Izrazito geomorfološko vsebino pa ponujajo naslednje tri učne poti. Prva je učna pot z desetimi točkami pod **ledenikom Pastirica pod Grossglocknerjem**, ki nudi izjemno bogate podatke o delovanju, gibanju in zgodovini tega največjega vzhodnoalpskega ledenika. Naslednja je učna pot z osemnajstimi točkami na **planoti Dachstein**, ki je namenjena spoznavanju značilnosti visokogorskega krasa. Tretji primer učne poti, ki ga predstavljamo, pa je iz **predledniškega območja ledenika Morteratsch** iz Retoromanske Švice. Vse tri učne poti imajo napisane bogato ilustrirane vodnike. Čeprav jih omenjamo samo na kratko, so samo eden od dokazov, da tudi v Sloveniji potrebujemo podoben pristop do geomorfološko najzanimivejših pokrajin. A za kaj takega nimajo odgovornost samo naravovarstvene organizacije in ustanove, temveč tudi geografi oziroma geomorfologi sami (Lieb et al. 2004; Maisch et al. 1993; Spiegler 1988).

6. PRIZADEVANJA ZA ODPRAVLJANJE POMANJKLJIVOSTI IN DOPOLNJEVANJE INFORMACIJSKE PODOBE TNPTER ZAKLJUČEK

Citiramo Šolarja, ki pravi: »Tudi število tabel se ne bo kar naprej povečevalo, pač pa bodo nekatere table sčasoma zamenjane, odstranjene, poskušalo se bo izboljšati funkcijo informacijske table v vsebinskem in oblikovnem smislu. Opremljanje parka za obisk, postavljanje in vzdrževanje informacijske infrastrukture je torej dinamičen proces, ki ima pri upravljanju zavarovanega območja izredno pomembno vlogo«. Na tej osnovi je bila leta 2007 deloma dopolnjena Bistriška učna pot (Šolar 2001). To je morda eno prvih znamenj, da bo morda TNP v prihodnje bolj odprt za upravičene strokovne pobude in zahteve.

Namen tega prispevka je z ugotavljanjem pomanjkljivosti in s primerjavami opozoriti tako odgovorne kot lastno stroko k izboljšanju stanja. Dosedanje težave v komuniciranju in sporazumevanju o zgornjih problemih z upravljalci TNP in izvajalci izobraževalnega oziroma informativnega programa bi morale postati preteklost, **novi zakon o parku pa bi moral jasneje opredeliti meje in obseg delovanja neposrednih upravljalcev na eni in obveznega sodelovanja z znanstvenoraziskovalnimi organizacijami in strokovnjaki na drugi strani**. V to bi moralo biti obvezno vključeno tudi neprestano izobraževanje neposrednih upravljalcev, ki doslej prav zaradi te pomanjkljivosti neredko strokovno niso bili docela kos svojim nalogam.

Za težave, ki jih povzročajo pomanjkljivosti ter interpretacija zakona, je del krivde tudi v okviru lastne stroke. Ali je to nezadostna kritičnost, nezadostna organiziranost in nezanimanje za stvari, ki se vsekakor tičejo geografov na področju in območju TNP, so odprta vprašanja, vredna poglobljenega pretresa. Že zgoraj smo večkrat poudarili, da brez geografske interpretacije, v okviru tega pa tudi geomorfološke, ni celostnega pogleda in razumevanja katerekoli pokrajine, tudi neke zavarovane pokrajine kot je TNP ne. Le strokovnjak lahko presoja, **koliko in kakšne strokovne informacije lahko ponujamo ter kakšna je njihova izobraževalna in vzgojna funkcija**. V svetu se med strokovnjaki za prenos znanstvenih oziroma strokovnih spoznanj med najširše in najmanj zahtevne množice oziroma posameznike, še zlasti naravoslovnih, krepi prepričanje, da je **nujna prav posebna didaktična, tekstualna in vizualna obdelava zgoraj obravnavanih obvestil, če hočemo, da bodo dobrodošla, sprejeta in pravilno razumljena**. To verjetno pomeni, da je pri vsakem obvestilu, pri vsaki učni poti potreben temeljit premislek, kako pristopiti k seznanjanju obiskovalcev, saj si enostavno ne moremo in ne smemo privoščiti samo strogo strokovne razlage kot doslej. Kot trdijo strokovnjaki, bo v bodoče potrebnega še več poenostavljanja, nazornosti, prisposodob, posebej pripravljenih ilustracij, skratka, uporabiti bo treba najrazličnejše, čim bolj privlačne in preizkušene načine, kako ljudem približati naravo in naravne pojave, tudi geomorfološke, ne da bi se pri tem odmaknili od znanstvene resnice. To je med drugim tudi plod spoznanja, da so danes naravoslovna neozaveščenost, neznanje in nezainteresiranost med najširšim krogom ljudi izjemno razširjeni.

Zato bi morale biti naravoslovne vede, zlasti tiste, ki se ukvarjajo z mrtvo in živo naravo zemeljskega površja, zainteresirane za medsebojno sodelovanje in povezovanje in reševanje pravkar omenjene problematike, namesto da se posamezne med njimi skušajo zadovoljiti z dominiranjem nad drugimi.

Viri in literatura

- Albinini, M., Šolar, M. 2004. Parkovne poti Triglavskega narodnega parka. Svet in ljudje, 7, 9, 24–31. Ljubljana.
- Carter, J. 2001. Knockan craig, interpretation draft - final draft. For John Finlay Associates. May 2001.
- Fabjan, I. 1985. Triglavski narodni park – vodnik. Triglavski narodni park. Bled.
- Kunaver, J. 1981. Geografski pomen Triglavskega narodnega parka. V: Brinovec, S. (ur.). Gorenjska: referati in gradivo na 12. zborovanju slovenskih geografov v Kranju in na Bledu od 15. do 17. oktobra 1981. Geografsko društvo Slovenije. Ljubljana.
- Kunaver, J. 1985. Relief. V: Fabjan, I. (ur.). Triglavski narodni park – vodnik. Bled.
- Kunaver, J. 1987. Gozdne učne poti in njihova uporabnost pri terenskem pouku geografije. V: Anko, B. (ur.). Gozdne učne poti v Sloveniji. Zbornik republiškega seminarja, Radovljica, 20. in 21. novembra 1986. Ljubljana: Biotehniška fakulteta. Ljubljana.
- Lieb, G., Slupetzky, K. H. 2004. Gletscherweg Pasterze, Glocknergruppe. Naturkundlicher Führer zum Nationalpark Hohe Tauern, Band 2. Nationalpark Hohe Tauern. 2., völlig bearbeitete Auflage. Innsbruck.

- Maisch, M., Burga, C. A., Filze, P. 1993. Lebendiges Gletschervorfeld. Führer und Begleitbuch zum Gletscherlehrpfad Morteratsch. Gemeinde Pontresina, Geographisches Institut der Universität Zürich. Samedan.
- Ogorelec, B. 2002. Naravni parki: informiranje / interpretacija / izobraževanje. Okrogla miza: Pomen učnih poti za vrednotenje in varovanje naravne in kulturne dediščine v parkih in zavarovanih območjih. Informacijski center Parka Škocjanske jame, Matavun.
- Ogorelec, B. 2003. Naravoslovne (učne) poti – priporočila načrtovalcem. Zavarovana območja in njihov pomen za turizem: Morska učna pot Mesečev zaliv in njegovi zakladi. Strokovni seminar, Strunjan, Zdravilišče Strunjan, 28.–29. november 2003. MOP. Medmrežje: http://www.gov.si/aplikacije/mop/interpretacija_narave/knjiznica/priporocila_nacrtovalcem.pdf
- Ogorelec, B. 2004. Zakaj zavarovana območja potrebujejo interpretativne poti? Turistične gozdne poti in varstvo narave. Posvet, Pocarjeva domačija, Radovna, 22. september 2004. MOP. Medmrežje: http://www.gov.si/aplikacije/mop/interpretacija_narave/arhiv/pomen_ucnih_poti.pdf
- Ogorelec, B. 2004. Interpretacija narave – od doživljanja do doživetja. Tematske poti na Krasu. Delavnica, Dutovlje, 23. 10. 2004. MOP. Medmrežje: http://www.gov.si/aplikacije/mop/interpretacija_narave/arhiv/tematske_poti_kras.pdf
- Snovalci Triglavskega narodnega parka – ljudje pred svojim časom. Zbornik posveta ob 25. letnici TNP 1981–2006. Javni zavod Triglavski narodni park. December 2006. Bled.
- Spiegler, A. 1988. Karstlehrpfad, Heilbronnerweg – Dachstein – Krippenstein, Obertraun. Landesverlag Linz. Linz.
- Šolar, M. 1995. Naravoslovna učna pot Vrata. Prospekt. Triglavski narodni park. Bled.
- Šolar, M. 2001. Informacijske table v Triglavskem narodnem parku. Proteus, 63, 7, 311–315. Ljubljana.
- Šolar, M. 2003. Soška pot in Naravoslovna učna pot Vrata. Kras, 58–59, 45–47. Ljubljana. Medmrežje: http://www.gov.si/aplikacije/mop/interpretacija_narave/

A COMPARATIVE STUDY OF GEOMORPHOLOGY CONTENTS IN INTERPRETATION OF NATURE OF THE TRIGLAV NATIONAL PARK

Summary

Since the foundation of the Triglav National Park (TNP) (27th May 1981), a great number of interpretative panels were installed and publications issued. A great work was done till now, but not always just in a correspondence with all important scientific fields, dealing with the park, like geomorphology. There is also a lack of balance between some scientific fields as a result of the professional orientation of the parks staff.

The existence and functioning of the park is a complex matter. It is therefore not an easy task to analyse the whole organization to know how the segments work. In our case, we are interested in the role and place of geomorphology in the interpretation of the parks nature and

why this is not good enough. Main problems in this context are as follow:

1. The park is not trying to use the knowledge of specialists,
2. Its staff has not enough knowledge outside their narrow professional orientation,
3. The published materials and the contents of the informational panels are not revised by the specialists,
4. The contacts with specialized organizations and individuals outside the narrow circle of park managers are scarce or minimized,
5. With less knowledge in other scientific and professional branches the interest for use and proper interpretation of geomorphological knowledge or other scientific results for public use in the park is lesser, what is indicated as a major problem,
6. It is also obvious that the present law is inadequate or better, perhaps in it lies the greater part of a blame for malfunctioning of the park in the field the present paper is dealing with,
7. And finally, also the geomorphological profession, either represented by the individuals or the organizations, could have been a bit more active in efforts and help, when the TNP needs some support or encouraging.

It is interesting that in Slovenia already more than 100 nature trail exist, of whom many have a good professional background. The case of nature trails and individual panels in TNP show quite opposite situation. Such statement is based on analysis of six most renown nature trails and areas in the park, where the role of geomorphological data and their explanation is underestimated or totally neglected. One significant example is the famous Valley of Seven Triglav Lakes in the heart of TNP, where not only excellent glacial and karst phenomena are present but also famous geological phenomena. A great variety of landforms, which are visible only there, combined with geological phenomena and other natural curiosities, are not presented at all, although the number of visitors and mountaineers there reaches climax every year. Another interesting areas, which were technically arranged by TNP for visitors, but with deficient explanation and considering the relief and its importance are: the pass of Vršič, the side valley of Mostnica in Bohinj, the moor on Goreljek and the Valley of Vrata bellow the top of Triglav. The author therefore believes that the interpretation of the nature and landscape without geomorphological elements leads to wrong understanding of natural and geographical reality. Even more, if we compare some landscape interpretation in cases of geomorphological natural trails in the areas of Pasterze-Grossglockner, Morteratsch glacier and of Dachstein high mountain karst, too.

One could expect also that the area of TNP should be theoretically more intensively studied in comparison with the neighboring areas, if the area is so highly valued and cared. The practice does not confirm such an expectation. The reason for such a situation could lie in scarce finance of the park and, also, in lesser interest of individuals and organizations. Perhaps also the society as the whole is not enough aware of the importance of the park and its proper promotion in public. On the other hand, also, the earth sciences have not done everything for their popular implementation, presentation and promotion, either.

The fact that TNP was among the first in Slovenia in installing information panels, and that nearly all information panels were made by the park staff, although mainly without a

cooperation or revision by the specialists, and fact that the TNP published the nature guide already in 1985, is a prove, that the organization has a lot of professional potentials. On the other hand, it is also an important fact that the area of TNP and the tasks, connected with the managing of the territory, are big enough and it is therefore hardly to expect too high efficiency in its managing.

One could understand some mistakes done in the early days of parks life and also now, waiting for a new law, but in the future for such a treatment there will be no excuse.

The article has not an intention to neglect the efforts and successes of the park but only to contribute to the improvement of the situation with help of better education of the park staff, with a better law and a bigger interest among the professionals concerned.